

2022



ulazica

**KULTURA
UMETNOST
DRUŠTVENA PITANJA**

2022

ulazica

KONKURS

KNJIŽEVNI

ULAZNICA

ulazica

**časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja,
Zrenjanin, god. LVI, decembar 2022.
broj 262**

**ZA IZDAVAČA
Milan Bjelogrlić**

REDAKCIJA

**Vladimir Arsenić (glavni urednik),
Milan Bjelogrlić (odgovorni urednik),
Mića Vujičić, Goran Lazić
i Vladimir Tot (tehnički urednik)**

KOREKTURA

Dragana Sabovljev

IZDAVAČ

**Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”
Zrenjanin**

ULAZNICA



Sadržaj

Saopštenje žirija Književnog konkursa **Ulaznica 2022**, 3

POEZIJA

Milica Radojičić: *Dekonstrukcija mita*, 7

Katarina Savkov: *Kilometraža*, 10

Maja Ručević: *Sindrom rupe*, 18

PROZA

Mirjana Drljević: *Moj otac*, 25

Irena Skopljak Barić: *Čestica*, 31

Katarina Fiamengo Alispahić: *Odmor*, 35

ESEJ

Stefan Mladenović: *O socijalnoj pravdi i jednakosti u Nušićevoj komediji Narodni poslanik*, 41

Željko Milović: *Irena Pukić – Marpukinica*, 52

Kristina Todorović: *Žak Derida – uloga teksta*, 58

SAOPŠTENJE ŽIRIJA KNJIŽEVNOG KONKURSA *ULAZNICA 2022*

Žiri Književnog konkursa *Ulaznica 2022* u sastavu Ljubica Pupezin, urednica iz Beograda, Alen Bešić, pesnik i urednik iz Novog Sada te predsednik žirija i Vladimir Arsenić, urednik časopisa, sa zadovoljstvom je konstatovao da se povodom javnog poziva objavljenog u maju 2022. godine, a uprkos teškim uslovima za stvarateljke i stvaraoce izazvanih najpre pandemijom COVID-19 virusa te agresijom na Ukrajinu i, konačno, ukupno teškom ekonomskom situacijom u svetu, odazvao veliki broj autorki i autora koji su poslali preko 1000 radova. Radovi su stigli iz svih država bivše Jugoslavije, a raduje činjenica da su stizali i iz drugih država u kojima žive spisateljice i pisci koji pišu bhsc jezikom, primerice Austrije, Nemačke...

Žiri je jednoglasno odlučio da nagradi sledeće radove:

Poezija

Prva nagrada: Milica Radojičić, Nikšić – *Dekonstrukcija mita*

Druga nagrada: Katarina Savkov, Novi Sad – *Kilometraža*

Treća nagrada: Maja Ručević, Zagreb – *Sindrom rupe*

Proza

Prva nagrada: Mirjana Drljević, Beograd – *Moj otac*

Druga nagrada: Irena Skopljak Barić, Vrbovec – *Talog*

Treća nagrada: Katarina Fiamengo Alispahić, Beograd – *Odmor*

Esej

Prva nagrada: Stefan Mladenović, Jagodina – *O socijalnoj pravdi i jednakosti u Nušićevoj komediji Narodni poslanik*

Druga nagrada: Željko Milović, Bar – *Irena Pukić – Marpukinica*

Treća nagrada: Kristina Todorović, Zrenjanin – *Žak Derida – uloga teksta*

Nagrađeni radovi predstavljaju prilično precizan uvid u stanje književnosti na kulturnom prostoru bhsc jezika, kao i dobar deo poetičkih tendencija uočljivih među autorkama i autorima na postjugoslovenskoj sceni. Raznovrsni po svojim temama, a napisani sa zavidnim književnim umećem i uverljivošću, ovi tekstovi su se iz mnoštva izdvojili ukupnim utiskom i zrelošću izraza, premda se radi o pretežno mladim ljudima, onima na kojima počiva budućnost književne scene.

U svom ocenjivanju žiri je vrednovao isključivo kvalitet umetničko-jezičkog izraza koji je u nagrađenim radovima nesumnjiv. Organizatori se zahvaljuju svim učesnicima koji su, uprkos svim poteškoćama, poslali radove jer su pred žiri stavili veliki posao i odgovornost. Nadamo se da će konkurs i sledeće godine biti ovako bogat i uzbudljiv po pitanju broja kvalitetnih tekstova, kao i da će se uslovi stvaralaštva izmeniti te da ćemo moći da se radujemo književnosti onako kako dolikuje.

U Zrenjaninu, 18. 11. 2022.

*Za žiri Književnog konkursa **Ulaznica 2022**
Alen Bešić – predsednik*

POEZIJA

DEKONSTRUKCIJA MITA

Meletinski je kod Kafka pronalazio mitove...

Šta je Kafka za jednu običnu ženu?

Koliko mitova u našim životima nije zapisano...

Nisam od onih koji ne vjeruju u mitove...

One uz koje se odrasta,

One koji te formiraju,

One koji ti trasiraju puteve spoznaje

Sve dok ne nastupi dekonstrukcija.

Obično to krene kad počne fasada da oronjava,

Kad se ljepilo odvoji od mreže

Ta dekonstrukcija biva otkrovenje

Ona je mozaik koji sklapaš

Ona je otrežnjenje

Dekompozicija cjeline i sitnih djelova

Da li je cjelina važnija?

Ili su to djelovi?

Šta više boli, otrežnjuje, vaskrsava...

Da li je uvijek dekonstrukcija uvod u neke zavrpe rekonstrukcije

ili je samo podnošljivo razaranje?

Mitovi, mitovi, mitovi...

Da li sam i sama mit koji čeka na dekonstrukciju?

Koje mitove ču svjesno prenijeti svojim kćerima,

čekajući da upoznaju težinu njihove negacije?

Da li su oni nužno loši?

Ili su samo bolni?

Da li ih uvesti u minus postupak?

Da li je istina mit?

OMNEA VOSTRA MECUM PORTO

Od kada osim pridjeva, zamjenica,
prisvajam i sve ostalo što ih prati,
kičma je oronula.

Išijas se proteže niz cijelu lijevu nogu,
ili desnu,
ili obje,

nemam vremena da preciziram.

Nisam naučila da stavim pojас,

Ne sjetim se, nekad me mrzi.

Nekad kad se sjetim da ga stavim,
Počne da me guši...

Onda skinem, pustim da teče niz nogu,
Čekajući da će negdje kroz palac da izađe,
iscuri sve ono što potпадa pod vostra.

Moja su leđa,
moja je kičma

a strano tijelo potiče od uljeza u originalu.

Nalazim ga svakog dana,

Najčešće samo dođe, usadi se među rebra,

Zajede se u mišić,

pa danima ograničava kretanje, disanje, san..

Čudan je osjećaj napuvanosti grudnog koša od svih stranih tijela,

Kao kad podižete terete od kojih vaši mišići pulsiraju, nabreknu.

Kao drvo kad popije vode i spremno je za neku sjekiru, trupinu.

COGITO ERGO NESUM

U koji dio tijela idu suze odricanja?
Gdje se talože sve knedle koje smo progutali?
Kako se resorbuju,
kroz neurološki ili krvni sistem?
Da li naša slezina, jetra ili neki vitalni mišić luče enzime za njihovu
razgradnju?

U kojim ponorima zaborava se u humus
ili kompost pretvaraju ostaci naše anime,
našeg Ich,
našeg Le Juste?

Ne znam odgovor na toliko pitanja...
Toliko pitanja...

A knedla svakim danom sve više
Odricanja sve više,
Ćutanja sve više
Fasada sve više.

Ne znam odgovor na toliko pitanja...
Toliko pitanja...

Toliko pitanja bez odgovora...
Naslćujem da je u pitanju neki centar,
centralni, glavni, suštinski...
Neki epitet autonomnosti i esencije...

Toliko pitanja...
Kao štit za gomile ispod struka.
Tkivo koje nosim kao zaštitni znak za pohvale u društvu.

Zbog tolikog tkiva sam majka, sestra, čerka, snaha
na kraju žena

Nikad Ja

KILOMETRAŽA

kad sam bila klinka
vrtela se reklama za rexpen patronе.
volela sam da gledam
klizanje vrha nalivpera po papiru
i svetlucav plavi trag
što se u momentu suši,
ostavljajući za sobom
postojan kraljevski beleg
kao trajnu promenu svet(l)a.
bila sam hipnotisana već prizorom,
a tek je sledio slogan,
to moćno obećanje:
za kilometar pisanja!
koristila sam rexpen patronе
(je li uopšte bilo drugih?)
i kako bih koju ispraznila,
iz malog plastičnog leša
vadila kuglasto staklene srce,
pa ga stavljala pored već uloženih
u minijaturnu providnu vrećicu,
prebrojavajući ih povremeno,
sumirajući koliko je to iskustva
izraženo u rukopisnoj kilometraži.
koliko je to na skali iluzije
da je moj tinejdžerluk
neki moćan trkački automobil.
smešno je
što se nisam zaustavila
kad sam ukapirala marketinške fore,
što sam nastavila da trošim patronе,
i sveske, i vreme, i sebe,
i što bih opet kao začarana buljila u tv,
ako je moguće ceo taj kilometar pisanja.

DEFINICIJA

u dedinom i babinom stanu
nije bilo telefona
pa bi za hitne dogovore
zamolili komšinicu
da upotrebe njen.
neko od njih bi
sve što treba
brzo izdeklamovao u slušalicu,
uvek samo
informacija, odgovor,
zaključak, gotovo.
deda je prednjačio
u telegramskim rečenicama
bile su sve temeljno očišćene
od parazita časkanja
od bilo kakvih digresija
od skretanja s teme
od padanja na pamet
od sećaš se onog
od ukrasnih praznina
od možda(nih) varijacija.
jednog vikenda
koji sam provela kod njih
pomenula sam dedi
da dva dana te nedelje
nisam išla u školu zbog prehlade.
kratak muk
a onda pitanje:
kako mi to nisi javila?
a što da javljam,
ništa ozbiljno,
najobičniji nazeb,

što bi se brinuo,
a i znam koliko
mrzite telefoniranje.
odmahivao je svoje ne
glavom,
celim telom,
pogledom,
da bi naposletku rekao:
moraš mi javiti,
uvek mi moraš javiti,
ti bolesna
a ja možda pevam.

G.

G. korača dva metra iza
mršave pticlike starice
dok ova klecavim mikrokoracima
premerava stazu kroz park.

G. nosi kesu sa termosom
i neseserom za prvu pomoć
u kom su lekovi i
merno dozni inhaler iliti
pumpica s kiseonikom.

G. motri na svaki pokret
svoje vremešne štićenice
sa diktiranog rastojanja,
jer ptičica ne želi razgovor
i grozi se telesne bliskosti.

G. je inženjer mašinstva
i par decenija je živela u struci
dok energetski gigant
u kom je radila
nije privatizovan
a ona postala prekobrojna.

G. je onda završila bezbroj
kurseva i tečajeva,
sertifikovala se za razne
instruktaže i tekuće masaže
usput (s)hvatajući kurs
puštajući da sve teče.

negde na polovini tog toka
postala je i gerontodomaćica.
ima onih koji kažu
bože, kakva grehotा,
kakva šteta
kakvo traćenje dara i znanja

kakvo rasipanje inženjerstva.
G. se na to samo smeška,
gledajući ostarele sklopove
proučavajući njihovu
mehaniku, statiku i dinamiku,
prateći nivo istrošenosti
materijala
i oštećenja na zupčanicima
zbog kojih kretanje
više nije glatko
nego se spotiče na mnogim
stepeni(ca)ma prenosa.
G. potom,
i dalje sa smeškom,
prenese svoje decenijsko
znanje i iskustvo
da sve dovede na mesto
da popravi
da po(d)maže
da pomazi.

MAESTRAL(NO)

baš kad je u luku ulice
upovila žena u mornarskoj majici
jedra jutra je naduvalo
vetar kog sam odmah prepoznala.
moj znanac je stigao izdaleka,
dve godine stariji od sebe
iz vremena našeg upoznavanja,
jednako svež i poletan.
tada mi je na poklon
doneo miris friških hlebova,
divnih hotelskih zemički
koje su sat kasnije
bile poslužene za doručak,
da ih bogato garniram
puterom, ploškama sira
i praskavo zelenim
listovima motovilca.
sada mi je na dar
doneo sebe
i priču o putovanjima
za dve protekle godine.
pomenuo mi da je često
u Splitu jer voli
da sluša T. Gracina
dok svira 'om',
da mu je novogodišnja turneja
obuhvatila četiri skakaonice
u more, tri u Francuskoj
i jednu u Italiji,
da retko zalazi ovako
duboko u kontinent,
ali da ponekad ipak svraća

zbog nekih vangeografskih
(go)spona i gospi poput mene.
podižući se za polazak,
pitao me još
šta ču uraditi sa
ostatkom svog života.
rekla sam
da nisam sigurna,
i ima li on kakvu ideju,
ali da sad bar znam
šta ču danas doručkovati.

KAZNA ZA ZLOČIN UŽURBANOSTI

u vreme mog polaska na posao
lift do devetog sprata
putuje godinama,
izvodeći komplikovanu
nematematičku operaciju
množenja stvarnosti,
klizeći duž osa
prostora i vremena
u slobodnom padu
ili telepatskim prenosom.
danас je pre mene vozio neke
sa kartama za atletski miting
olimpijade u Rimu,
vrata im je otvorio
tik pred ulazom na stadion,
od čega su i mene zamantali
žamor publike i vrelina
ranog septembra 1960-te.
posle su klinci sa petog
išli kod Alise,
dok sam u maniru belog zeca
gledala na sat ponavljajući
kasnim, kasnim, strašno kasnim!
kad sam se nazad
dokopala kabine
i pritisnula dugme s nulom,
lift je samo prokliznuo
pored osmoro metalnih vrata
pa me ispuljunuo kroz deveta
na jagodama u fletkan
lepljivi pod hodnika.

SINDROM RUPE

I

čitav život provela sam ubacujući u tebe sadržaj
prvi je o tvoje dno tresnuo poput lešine
imala sam dvadeset i dvije kada smo se upoznali
koliko i Cohen kada mu je izišla prva knjiga poezije
Let us compare mythologies
zveckale su viljuške rujući po ispečenoj škarpini
u mom podstanarskom stanu
kuckali nožići po boci tvog crnog Ribeau pierrea
činilo se da južna Francuska miriše na tebe
nešto između otkrivanja Boga i ljubavnog partnera
rekao si: *Ti si divlja. I moja.*
danimi sam nas ozivljavala u rupi

II

kupila je košaru i svježe voće i
sve prekrila kariranom krpom
to mi je donijela prilikom prve posjete
imala je dvadeset i dvije godine
kada sam ju podigao sa stolice
i pred svima zavrtio u ljubičastoj lanenoj haljini
iz moje fonoteke izvukla je
nešto s violinama, nešto s tugom
koju sam tada pustio iz krletke
rekao sam: *Ti si divlja. I moja.*
i nema objašnjenja za tu vrstu patetike
ni aplauza, samo zgrčena lica prisutnih
u prostoriji u kojoj sam joj morao reći
što sam te noći, prije dvadeset godina

zatekao po povratku iz vojske
alkohol, snijeg, alkohol, provaliju, alkohol
dionizijski klinč kodova
porijeklo, ruske lutke, Cetinje, razdor
vinske mušice u mom dahu
još dugo mi je u rupu spuštala hranu

OSMOG DANA U TJEDNU, IZ CHAGALLOVOG KISTA

u krvotoku loze i krša
o kamenit jastuk
udara Posejdonov trozub

ničeg tvog u brzini mungosa
ni sporosti otočkih satova
uz klopot plastične bove
što se odbija od aluminij plovila
plutam kroz soli noći

beskonačnost naplavine
bura u nagovještaju
plavi serum na raspucaloj koži čežnje

osmog dana u tjednu, iz Chagallovog kista
tvojih očiju, krcat jug

AUTOPORTRETI

sa samo sedam zamišljaо si suicid
bacit ћeš se s trećeg kata

trideset godina kasnije
s tog istog prozora bacao si opuške
zamišljajući ljubav kao staricu koja je DNK
naslijedila pa prenijela oblacima

tako si sebi pripisao visine

još trideset godina kasnije
zamišljat ћeš kako nemaš ništa
s opomenom koja ti ruje po plućima
jer ne pridaješ važnost
onima koje ostavljaš iza sebe

zapalit ћeš cigaretu za oči
u koje si ugradio svoj stelarni genom
nikad ih ne pustivši u zviježđe
da li bi se uopće tvojim moglo zvati
išta što si stvorio pa napustio?

kada stigne kraj
na prozorsku dasku sletjet ћe
zmijokose čuvarke hrama koji napuštaš

tvoju samoću pamtit ћe zidovi
koje si odavno presvukao
autoportretima

PROZA

MOJ OTAC

Moj otac imao je obrve iste kao Brežnjev. Svake noći pred spavanje mazao je lice kremom Nivea iz velike limene kutije koju je kupio u Nemačkoj za 99 pfeninga, a potom obrve lepio selotejpom. Na pitanje zašto lepi obrve, odgovarao je: „Da se ne raščupaju“, što nije imalo nikakvog smisla, jer su već bile čupave i štrčale su – što uvis, što pravo napred. Istina je da su i pre spavanja i posle buđenja izgledale isto.

Kad je bio dečak, moj otac čuvao je ovce i dobijao nove cipele svake treće godine, ali to nije ono najgore.

Odrastao je u kući koja je bila i kuća i štala. Čuvaо je ovce, a spavaо sa kravama, zapravo iznad njih. Krave su preživale, prdele i disale, a toplota izduvnih gasova grejala je moga oca. Ni to, međutim, nije najgore.

Moj otac bio je partizan i komunista, što takođe nije ono najgore.

Bio je i ateista.

Jedne zime rešio je da pročita Novi zavet. Sedeо bi, nagnut nad niskim, a dugačkim stočićem na kome je ručno heklani milje bio priklješten uvek dobro prebrisanim staklom i kikotao se Bibliji u lice.

„Ako te neko udari, ti mu okreni i drugi obraz, kaže. Ništa gluplje u životu nisam pročitao.“ Skinuo bi naočare i pogledao me očima punim smeha. „Čuješ i, okreni i drugi obraz“, nastavljao bi da se čudi. „Pa to nije prirodno. To je neprirodno za jednog čoveka, da ne vrati kad ga neko lupi. Gluposti, je l' de?“ pitao bi me tražeći saučesnika u bogohuljenju. „Kad sam bio mali, u školi smo imali veronauku. I kaže nama pop: 'Bog je stvorio svet.' A ja dignem dva prsta i pitam popa: 'A ko je stvorio Boga?' A on ne zna. Bože, kako sam bio pametan.“

Ja sam htela da mu kažem da ga je sigurno stvorio drugi Bog koga je stvorio treći, koga je stvorio četvrti i tako u beskraj. Moja ideja beskraja rodila se dok sam, boreći se da ne umrem od dosade,

posmatrala poštara iz udžbenika za engleski. Taj poštar imao je brkove, torbu i kapu, a na kapi istog takvog samo manjeg poštara sa istom takvom kapom, na kojoj je bio još jedan još manji poštar na čijoj je kapi bio još jedan poštar veličine vrha igle i tako u beskraj. Moj otac nije imao dara za razmišljanje o beskraju, pa nisam rekla ništa.

Tu, nažalost, nije kraj njegovog nepoštovanja Boga i njegovih službenika. Moj otac je jedhom prilikom sreo svog prijatelja muftiju beogradskog na ulici i javio mu se, ali mu ovaj, sigurno zaokupljen važnim pitanjima vere, nije otpozdravio. Kad su se posle toga ponovo sreli, moj otac mu je rekao: „E, moj muftija, ti prolaziš pored mene ko pored turskog groblja.“ Ne znam šta je muftija odgovorio, ali nije se naljutio, jer je bio dobar čovek. Moj otac je, dok je ovo prepričavao, bio crven u licu i umetao svoju omiljenu uzrečicu „Bog ti jadan.“ Nažalost, ni to nije najgore – ipak mu je bilo i malko neprijatno, a ne samo smešno.

Moj otac bio je i patološki škrtnik. Potanko mi je objašnjavao kako se dupe može obrisati samo jednim listom toalet-papira, samo treba dobro paziti da se papir ne probije prstom. Jeo je sve što je bilo u opasnosti da bude bačeno i to u istom obroku – bajati grašak, skorelu poparu i uskisli jogurt uz parče prekjucerašnjeg hleba. Imao je dobar stomak.

Jednom je naš voljeni Ford taurus 1300 boje starog zlata ofarbao kod majstora koji je koristio inovativnu tehniku farbanja bez pečenja; sasvim slučajno, taj postupak bio je i upola jeftiniji. Kad smo stigli na more, moj otac je zlatni auto pokrio ceradom, jer se na moru pešači. Kad smo krenuli nazad kući, uhvatio je krajeve cerade da otkrije sveže ofarbanu haubu, ali pokrov nije ni mrdnuo. Ljubičast u licu, satima je odlepljivao ceradu s neosušene farbe kao flaster sa rane. Ford je zauvek ostao bez sjaja, oslikan tkanjem tkanine koja ga je prekrivala punih šesnaest i po dana. Ali ni to, sigurno, nije najgore.

Moj otac želeo je da ima sina, pa me je vodio na utakmice, kod auto-mehaničara i pokušavao sa mnom da igra fudbal. Kad god bih negde išla s njim, strašno sam se plašila da će me izgubiti. Tada sam verovala da bih, ako bih ga izgubila iz vida i ostala sama, jednostavno prestala da postojim. On je samo hodao, ne osvrćući se, a ja sam se

probijala kroz gužvu tražeći pogledom njegov kaput ili šešir. Pratila sam ga uverena da se borim za goli život. Jednom sam tako, prateći ga, ušla u more, izgubila dno pod nogama i udavila se, a poslednje što sam videla bila je očeva glava koja pluta na površini kao bova. Verovatno je on doplivao do mene i izvadio me, ali toga se ne sećam. Te godine sam se plašila mora i letovanje sam provela ispod borova, na sigurnoj udaljenosti od vode.

Neke druge godine poveo me je na pecanje, iako nije umeo da peca niti je imao štap. Imao je samo najlon, udicu i sredinu hleba. Bilo je nesnosno vruće, zrikavci su zrikali, borovi su mirisali, a on je stajao na žutim stenama sa malom udicom u ogromnoj teget vodi. Sela sam na jednu žutu stenu, a moj otac je rekao: „Skloni se odatle.“ „Zašto?“, pitala sam jer su me bolele noge i jer sam oduvek volela da znam zašto. On je slegnuo ramenima i nastavio da peca, a mene su ujele četiri ose pre nego što me je otac bacio u more i skočio za mnom. Plivali smo bar pola sata dok nismo našli mesto gde je bilo moguće izaći iz vode. A trebalo je samo da mi kaže da sedim na osinjaku. Ni to, ako mi verujete, nije najgore.

Moj otac je bio čovek bez ambicije. Toliko je bio nezainteresovan za svoju karijeru činovnika u opštini Stari grad da je, kad sam ja krenula u školu, on otisao u penziju. Mogao je to da uradi kad god je htio, jer je jednu penziju već stekao kad su ga sa nepunih trideset sedam godina iz JNA poslali kući sa činom majora. *Bilo nas je previše – to je bilo njegovo objašnjenje.*

Mene *nije imao ko da čuva* – kao da nije bilo školskog boravka ili žena koje bi me pripazile nekoliko sati dok se neko ne vrati s posla. Ne. Čuвао me je otac tako što mi je svakog jutra u limeno lonče sipao dobro pošećerenu vareniku po kojoj su plivali moji smrtni neprijatelji – ljudi komadići kajmaka. Tutnuo bi mi vruće lonče u šaku skandirajući: „Nadušak, nadušak“, ne dozvoljavajući mi da lonče odvojim od usta dok ne bih sve popila. Poslednji gutljaj bio je najlepši, sa ostacima neotopljenog šećera. Pravio mi je debele sendviće sa margarinom, kuvanim jajetom i praškom šunkom i zamotavao ih u aluminijumsku foliju. Od njih mi je torba smrdela na jaja, pa sam ih bacala i gladovala do povratka kući. Za ručak je uvek bilo jedno te isto – pomfrit i krmenadla. Moj otac je stenjao dok je

pržio hranu i postavljao sto i ja sam shvatila da je kuvanje naporno. Nikada pre nisam ga videla da kuva, pa je sigurno bio izašao iz štosa. Radio je sa mnom domaći i to na dva načina. Prvi je bio da se ne slaže s učiteljicom, a drugi da se ne slaže sa mnom. Matematika mu je naročito slabo isla. Uglavnom, sigurno je jedva čekao da uradi taj domaći i da sedne da čita *Politiku*. Sve to bilo je veoma loše, nikad nisam bila sama kod kuće, jer me je on čuvao, ali ne i najgore.

Moj otac bio je detinjast. Ponekad smo se igrali šuge jureći se oko zida koji je delio kuhinju i hodnik. On bi me pojurio, pa se pritajio s druge strane zida, ne bi se čulo ni njegovo disanje ni pucketanje parketa i ja bih se uplašila. Ipak je to bio čovek koji je kao dečak svojoj sestri slomio potkolenicu jednim udarcem potkovane cokule. Nisam znala ni šta je cokula ni zašto je potkovana, ali sam znala njegovu sestru koja je izgledala kao muškarac u suknji i mogla da zamislim kako se rvu i kako on ne može da joj dozvoli da pobedi, iako je starija. Bojala sam se da će, isto tako, zaboraviti da se samo igramo i toliko me uplašiti da će se slomiti kao noge tetke. Na kraju bi izašao iz zaklona i pojurio me, iskolačenih očiju i raščupanih obrva, a ja bih vrištala i bežala i to je najveći strah koji sam u životu doživela, osim možda u snu. Ali, eto, ni to nije najgore.

Moj otac je nepravilno govorio.

„Zakovčaj se, napolju je hladno.“

„Porasla si za jedan prs od Nove godine.“

„Tebe ne treba otac.“

To je skoro najgore, ali ipak nije najgore.

Moj otac bio je lep. Kad je bio mlad, usne su mu bile crvene kao da ima karmin. Jednom su ga drugovi, a možda i drugarice, uhvatili, oborili i belom maramicom mu protrljali usne da se uvere da se ne šminka. Nije se šminkao, ali ni to nije najgore.

Da je bio pisac, moj bi otac bio Filip Rot. Da je bio glumac, bio bi Mišel Pikoli. Da je bio slikar, bio bi Dijego Rivera. Ali moj otac je čuvao ovce i spavao sa kravama, imao je ožiljak od metka na desnom listu, punu kutiju odlikovanja, kamen iz žućne kese u kutijici od filma za foto-aparat, mauzer i metke u noćnom stočiću i kotur selotejpa na

njemu. Zbog svega toga, to što moj otac nije bio ni pisac, ni glumac, ni slikar uopšte nije najgore.

Moj otac se ženio dva puta. Prvi put je imao sedamnaest, a drugi put pedeset godina. Kad sam bila mala, svi su mislili da mi je on deda. Svoju prvu ženu ostavio je kad je upoznao moju majku i ona je ostala sasvim sama u stanu u kome su zajedno živeli otkad su osvojili Beograd. Umrla je dvadesetak godina kasnije, nekoliko meseci posle moje majke i nekoliko meseci pre mog oca. Njen smrt uđenula se između smrти mojih roditelja. Na njenom grobu pisalo je njeni ime i prezime moga oca. To je i prezime moje majke, ali je najpre moje prezime jer sam od svih nas ja jedina živa.

Moj otac nije otišao na sahranu svoje prve žene. Ja sam mu rekla da treba da ide, a on je rekao da ne treba i onda smo se posvađali.

To možda ne bi bilo najgore da negde ne postoji još jedan grob. Taj grob je sasvim mali i na njemu piše žensko ime i moje prezime. To je grob moje male sestre, starije od mene oko trideset godina. To mi je jedina sestra i sigurno je neću nazivati polusestrom. Mora da je imala crnu kosu, moja mala sestra, kao moj otac i njena majka. Kad mi je jednom rekao njeni ime, mom ocu su se oči napunile suzama.

Najgore je, dakle, to što moj otac nije otišao na sahranu majci moje male sestre.

Moja sestra bi sigurno imala iste obrve kao moj otac, samo ženske, iste kao moje, i možda ih, za razliku od mene, ne bi počupala, pa bi sada bila baba nalik na Brežnjeva. Ali rat je trajao duže od nje, a najgore je, zapravo, to što se nikada nisam setila da pitam gde joj je grob. Sad su svi već odavno mrtvi i nemam koga da pitam.

Kad bih je, nekim čudom, našla, ne bih joj ništa od ovoga ispričala.

Ispričala bih joj kako me je otac jednom odveo u luna-park gde je na vrhovima ogromnih prstiju stajala ogromna balerina i mi smo seli na njenu sukњu, jedno preko puta drugog. Sedišta su bila metalna i plitka, a ograda niska. Ciganin nam je uzeo karte, muzika je zasvirala, a balerina se zavrтela. Otac i ja smo bili sigurni da ћemo

ispasti, prepušteni što centrifugalnoj, što sili gravitacije, bačeni postrance na metalnu šipku, jedino što je stajalo između nas i zemlje ili neba. Šipka nas je žuljala i bilo nam je muka, a vožnja je bila beskrajna. Otac nije ni pokušao da mi pomogne – držao se za šipku i pravio se da mu nije ništa. Iz balerinine suknje izašli smo ugruvani i bledi, a kolena su nam klecali. Moj otac je svima prepričavao užas iz luna-parka, uvek počinjući sa „Bog ti jadan.“

A onda smo, godinu dana kasnije, otišli u isti luna-park i moj otac je rekao: „Ajmo opet“, i ja sam pošla za njim i sela u balerinine skute, preko puta njega, iako sam znala da će vožnja biti podjednako strašna kao i prethodna.

Eto kakav je bio naš otac, rekla bih svojoj sestri.

ČESTICA.

Higgsov bozon prebrzo se raspada a da bi ga bilo moguće uhvatiti. Izgovorimo li naglas izraz Higgsov bozon, učinit će nam se da smo iznijeli kakvu strašnu znanstvenu istinu. A istina je i to da je izraz, iz literarnog kuta promatrajući, posve neprimjeren. Božja čestica, primjerice, za razliku od maločas navedenog izraza, opisuje nešto sićušno poput zrnca šećera. Higgsov je bozon opažen u pokusu sa sudarima dvaju snopova protona na vrlo visokim energijama u LHC sudarivaču u CERN-u, najvećem znanstvenom laboratoriju na svijetu. Higgsov bozon, opisali su laicima, vezivno je tkivo svemira.

Dvojica desetogodišnjih dječaka, dvije slobodnolutajuće svemirske čestice, dva pozitivno nabijena protona, nikad do tog trenutka nisu pokazivala ni natruhe poremećaja antisocijalnih osobnosti. Kad su to poslijepodne s dvogodišnjim dječakom izlazili iz trgovackog centra, svi su mislili da su moj brat, moj brat i moj brat. Svi su mislili, a nitko nije čuo vrišteću dječakovu majku. *Jimmy! Jimmy!* vrištala je majka. *Jimmy!* vrištale su i druge majke poslije kad su na vijestima vidjele pronađeno izmučeno dvogodišnje tijelo koje je moglo biti njezin sin, njezin sin i njezin sin.

Dvogodišnji se dječak prebrzo raspada a da bi ga bilo moguće uhvatiti. Reći nešto takvo posve je neprimjeren. Trebalо bi reći sljedeće: dvogodišnji je dječak sićušan poput zrnca šećera.

Prema jednom od priručnika o mentalnim poremećajima i bolestima, psihopatija je „mentalno stanje u kojem osoba ne pokazuje obzir za dobro i zlo i ignorira prava i osjećaje drugih. Osobe s antisocijalnim poremećajem ličnosti nastoje antagonizirati, manipulirati ili tretirati druge na zloban ili ravnodušan način. Oni ne pokazuju krivnju ili kajanje zbog ponašanja“.

Dvogodišnji dječak, Higgsov bozon ili mrvica šećera, posljednji je put opažen u pokusu sa sudarima dvaju udruženih elektrona,

nestabilnih negativno nabijenih desetogodišnjih dječaka koji dosad nisu pokazivali elemente psihopatskih karaktera.

Majka ubijenog dvogodišnjeg dječaka prebrzo se raspada a da bi je bilo moguće uhvatiti. Bez Higgsova bozona, opisat ćemo laicima, nedostaje joj vezivno tkivo.

Ako nam se učini da smo ovime iznijeli kakvu strašnu znanstvenu istinu, bit će to posve točno.

KRIZA.

Pipil, govori moja petogodišnja kći kad joj objašnjavam kako se na engleskom kaže ljudi. Pipil je, također, indijansko izumiruće pleme nastanjeno uglavnom u državama Srednje Amerike. Pipil su, zapravo, protagonisti stvarnih trenutaka. Dokumentarni portret teži uloviti savršen trenutak: dva od tri pipila obitelji Ramirez riječni su vrtlari. Fokus svakog dobrog vrtlara, razumije se, kreće od korijena.

Tebi je mjesto pod mojo majicom, rekao je otac. Crna je majica prostor bez svjetla, zato ti govorim nitko nas neće vidjeti. Za koji trenutak srednji plan: niz veliku rijeku slijeva se otac. Trbuš mu kuštrava noćna svjetiljka. Cipelice broj 19 također umočene u mrak riječnog vrtloga, ali također svijetle. „U mom su vratu tvoja krila, zapamti“, govorio je otac. Zatim, duboko usne. Njegove se vratne žile rašire i tek što se tih desetak živih kilograma omota njihovim perjem, one se ispušu i već ih nema.

El Salvador veliki je spasitelj svijeta. U studiju natakne svileni plašt i govorio *Ja sam spasitelj svijeta*. Redatelj kaže cut, bravo, bravissimo! I svi ponove za redateljem bravo, bravissimo jer samo redatelj govorio cut! I gotovo. El Salvador nanovo obuče svoje na koljenima pokrpane samterice i gore kariranu košulju i ode kamo spasitelji inače odlaze nakon spasavanja svijeta. Odloži tešku kožu na nočni ormarić i zaspi kao beba.

U dokumentarnom filmu El Salvador je golemo čudovište što pod vodom drži pipilove glave i gleda ih dok se koprcaju. Uskoro, oni se ispušu i već ih nema.

Dokumentarni film, piše u članku, moćno je vizualno oružje s ciljem da svijet upozna društvenu situaciju različitih kultura.

Onaj Kojeg Nema, poglavica Pipila, stavi ruke na usta i po njima ritmično lupka. O-o-o-o-o-o-o-o, govorio i nestane u tankom zraku.

TALOG.

Vapnenac je taložna stijena sastavljena uglavnom od minerala kalcita, a nastaje, među ostalim, taloženjem skeleta. Kad su dječjim skeletima gradili podzemne hodnike, bila je neviđena kriza pa se ni vezivni materijal nije mogao lako nabaviti. Zato su ih samo bacali unutra u nadi da će se sami povezati. Zakopali ih dobro, ulupali lopatama i na zornici, u tišini, molili za duše izgubljene u labirintima pod zemljom. Mnogo godina kasnije, provalivši u krtičnjake, ljudi su oslijepljeli. Od 44.290 ili 75.250 kostiju nijedna nije pripadala njima. Bogalji kopači.

Želi li se na kakav bilo način uljepšati taj monokromni prizor, najelegantnije bi rješenje bilo lubanjama, u svrhu identifikacije, jasno, jednostavnim potezom istaknuti jagodice. Ako pratimo trendove, vrlo dobro znamo da je tretman koji naglašava jagodice novi standard pomlađivanja.

Domorodačka majka na jednoj sisi drže svoje, a na drugoj tuđe dijete. S vremenom, kad joj se sise ravnomjerno osuše, dvostruko je nagrađena. Kad ih, prisilno otetih, odjedanput nestane, oba je suharka podjednako žare. Domorodački se status dodjeljuje na temelju analize krvi. Domorodački se status dodjeljuje na temelju analize kostiju. Hrpimice analizirane kosti dovode do sljedećeg zaključka: na ovom bi mjestu trebalo sagraditi igralište.

Za kakvih tridesetak godina moglo bi se dogoditi da broj govornika inuktutskog jezika bude manji od 4 posto, poručuju stručnjaci za lingvivid, oblik trajnoga kulturnog genocida koji provodi kanadska vlada. Majka se na inuktutskom jeziku kaže samo pokatkad. I majke samo još povremeno nešto kažu na inuktutskom. Na sreću, one dobro znaju umotati nježnosti i u druge jezike. Majke su jedina govoreća bića na svijetu u kojih je nemoguće izvršiti lingvivid. One kažu štit i svi se mrakovi upale. Iz zemlje na pomolu dvjestotinjak maslačaka. Svakom od njih na nozi po jedna svečana koračnica. *Marche funèbre d'une marionette*.

NEON

Posmatram te. Dugo. Glava ti leluja u mislima. Ne znam šta ih je napunilo helijumom. Zato te posmatram. Ne registruješ.

48 minuta gledaš u telefon. Smeškaš se. Klikćeš slova, odgovaraš na poruke. Šta misliš, posle koliko vremena sam zapamtio redosled slova na ekranu? Znam da ti nije bitno.

Gledaš kroz prozor. Oči su ti nemirne. Kidaš zanoktice. Lupkaš po podu nožnim prstima.

„Idem da se istuširam, moram napolje.“

Nestaješ, klokoče voda u tuš-kabini, izranjaš iz vodene pare nasmejana.

„Neću dugo.“

Lažeš.

Ne želim da znam kako se zove. Ni koliko traje. Čitam u miru, slušam muziku, ležem. Ne želim da zaspim pre nego što se vratiš.

Ulaziš na prstima. Zaključavaš vrata. Tuš. Pranje zuba. Uvlačiš se u krevet bez želje da me dodirneš. Okrećeš leđa, navlačiš čebe kao poslednju prepreku među nama. Onda zaspis.

Želim da ti vidim lice na mesečini i neonskom svetlu reklame ispod prozora. Biću tih i brz, draga, obećavam.

Izvlačim se lagano, uvežbano. Lice ti je potpuno spokojno. Konačno si zadovoljna.

Zavlačim ruku u gaće.

ODMOR

Pokušavala sam da smotam džoint, ali na svetlosti mesečine nije bilo lako.

„A sarmu znaš da motaš?”

Osmehnuo se i uzeo mi rizlu iz ruke.

„Pa i ne baš, je l’ problem?”

Opet osmeh.

Naslonili smo se na nasip i gledali zvezde. Reka je bila tiha.

Seks je trajao malo duže od džointa. Navukla sam šorc i otvorila pivo. D anima je bilo užasno sporno, čak i posle ponoći.

Zazvonio mu je telefon.

„Evo stižem, samo da odbacim kolegu. Ljubim te!”

Posmatrala sam odraz neba u vodi. Izgledalo je skoro identično. Ipak, i najmanji talas bi sve poremetio.

„Imamo vremena da dovršimo pivo?”

„Naravno. I da se još malo ljubimo.”

Vibracija u džepu. Sonja. Potpuno sam zaboravila da joj se javim. Čitao je poruku preko mog ramena. Opet je dramila kako mi je nebitna, ne setim se ni dve reči da napišem. Prijao mi je odmor.

„Je li, što ona nikad ne dođe s tobom?”

„Znaš zašto. Ovo je selendra. Ne želim nikome da se pravdam kako živim.”

„Znam, ali neku trojku da organizujemo eventualno?”

Nasmejala sam se. Sonja bi mu razbila flašu o glavu da može da nas vidi.

„Možda s tvojom ženom. Moja je previše posesivna.”

Ćutali smo. Pivo je brzo nestalo.

„Odbaciš me do centra?”

„Ako me još jednom poljubiš.”

Oko nas je bila pustara. Vozio je lagano, s rukom među mojim nogama. Morali smo da napravimo pauzu.

„Sad već kasniš.”

„Znam,” uozbiljio se. „Reci mi opet, zašto ih ne ostavimo? Zar ovo nije bolje od svega toga?”

Dim se širio vazduhom. Uzela sam mu cigaretu iz ruke.

„Hajde, vreme je da krenemo.”

Farovi su isekli mrak i ugasili zvezde. Iza nas je ostao miris žabokrečine.

ESEJ

O SOCIJALNOJ PRAVDI I JEDNAKOSTI U NUŠIĆEVOJ KOMEDIJI *NARODNI POSLANIK*

1. Trgovac i advokat kao kandidati za narodnog poslanika

Ispitivanje problema odnosa kulture i politike može nam pomoći da bolje sagledamo sudbinu Nušićeve komedije *Narodni poslanik* (1883). Slučaj ove komedije dobro ilustruje političku situaciju u Srbiji krajem 19. veka. Samo godinu dana pre završenog rukopisa, Srbija postaje kraljevina, a kralj Milan uživa u prizoru vojne parade ispred zgrade tadašnje Veličke škole. Tog dana, kako Feliks Kanic navodi, Srbija i prestonički Beograd počinju da liče, po arhitekturi i opštoj atmosferi u narodu, na moderne evropske države i gradove (Kanic 1991: 55–59). Kao velike zasluge celokupne obrenovićevske dinastije, Feliks Kanic, u delu *Srbija: zemlja i stanovništvo* (1991), navodi oslobođenje od azijatskog uticaja, ali i kulturni napredak Beograda:

„Pošto sam rečju i slikom, i brojevima koji isključuju svaku sumnju prikazao napredak Beograda u svim pravcima, s pravom se može postaviti pitanje: na kakvom bi se kulturnom stupnju nalazio ovaj grad, koji danas ima sve uređaje i institucije Zapada i koji je ulepšan delima preporođene domaće umetnosti, da se Srbija pod Obrenovićima nije oslobođila turskog suvereniteta i sizereniteta? Ne bi li se Beograd nalazio na isto onako niskom stupnju na kom su Rusi i Austro-Ugarska zatekli 1878. Sofiju, Filipolj, Ruščuk, Sarajevo, Mostar i druge veće turske gradove?” (Kanic 1991: 108)

Prvenstveno je važno da obratimo pažnju na okolnosti u kojima Feliksovo favorizovanje jedne dinastije postiže legitimitet.¹

1. Feliksova Srbija: zemlja i stanovništvo ima, pre svega, odlike putopisa, tako da su svi izneti stavovi u najvećoj meri produkt popisivanja i opisivanja geografskih lokaliteta, bez dublje analize međuljudskih odnosa.

Nepobitno je da i u periodu vladavine kneza Mihaila i, kasnije, kralja Milana, srpska kultura teži ka institucionalizaciji, ali potrebno je sagledati sve aspekte problema koji se javljaju u kulturi, kao posledica represivnih dinastijskih režima. Pitanje koje se nameće tiče se moralnih, pravnih i političkih aspekata kulture, a sadrži se u hipotezi: da li kultura može opstati u kontrolisanoj atmosferi autokratskog, nasilnog režima? Politički individualizam vlasti se skrivao u ideji parlamentarizma, a kulturne tvorevine trpele su strogu cenzuru. U celini, vladavina Milana Obrenovića nije bila u toj meri ispunjena nasilništvom kakvo će demokratski sistemi doneti. Takvo stanovište precizno opisuje Slobodan Jovanović u *Portretima*, u poglavlju o vladavini Milana Obrenovića:

„Protivnici kralja Milana napadali su ga kao jednoga od najvećih tirana naše istorije. (...) kralju Milanu nedostajalo je postojanstvo i sistematičnost velikih tirana. Za njega se pre moglo reći da je bio despot, a ne tiranin. On je sve vukao k sebi; u javnim poslovima gledao prvo na svoj lični uspeh; nije dao nikome da se pored njega ističe... Zbog te samožive ambicije, on je čak i one poslove koji ne mogu uspeti bez celog naroda, htio da vodi sam, s nekoliko odanih ljudi, i to u potaji, kao neku spletku ili zaveru.“ (Jovanović 2005: 111)²

Zapažanja Jovanovića verno oslikavaju političke prilike u Srbiji krajem 19. veka. Stranačka okupljanja su se zasnivala na međusobnim razmiricama, bez traga o produktivnoj diskusiji. Takva atmosfera je stvarala dve vrste političara: „realne političare“, tj. one koji radi vlasti žrtvuju sve, i sa druge strane: političke idealiste, koji zauzimaju kritički stav prema svemu. Politički idealisti su lišavali sebe bilo kakve odgovornosti i tako ostajali politički čistunci, zaključuje Jovanović. Stvaranjem političara-individualaca, srpsko stanovništvo se suočavalo sa samovoljom vladara. Neispunjene ambicije su stvarale zavist kod pojedinaca na visokim položajima, a takva politička devijacija je imala svojih odraza i u književnim prilikama.

Narodni poslanik, kao prva društvena komedija B. Nušića, za savremene proučavaoce predstavlja kulturnu matricu, koja nam

2. Kao što ćemo podrobnije istaći u nastavku, praksi vladanja Milana Obrenovića i njegove karakterne osobine, koje su često prevladavale javnu ličnost, želimo povezati sa Jevremom Prokićem i njegovim političkim ambicijama. Takođe, ukazaćemo i na obnovljeni sukob javnog i privatnog bića, koji nalazimo i u istorijskim dramama (Nestorović 2007: 44).

pomaže da zaključimo u kom pravcu se kretalo srpsko društvo u vreme stvaranja kraljevine. Njeno decenijsko odlaganje je dokaz da ona u sebi nosi tragove kulturne tranzicije, koja kulturu integriše kao prikaz načina života jedne društvene zajednice. *Narodni poslanik* pokazuje cepanje društvenih sfera politike, ekonomije i kulture na samostalne kategorije, bez sinhronog delovanja (pre svega mislimo na odnos kulture i politike). Komedija predstavlja neusklađenu političku strategiju pojedinaca i društva, koja sprečava razvoj zajednice u kontinuitetu. Politika protagonista komedije je koncipirana usko i jednostrano, u cilju ekonomskog napretka ili dominacije političkih institucija i centara. Politički individualizam Jevrema Prokića i advokata Ivkovića, glavnih aktera komedije, guši demokratsko funkcionisanje društva i nužno vodi u enormnu birokratizaciju, koja će se odraziti i na porodični nukleus. Nedostatak političke kulture u komediji obuhvata i nosioce stranačkih lista i građane. Političke partije su svedene na vođstvo kvazi-elitizovanih pojedinaca iz različitih društvenih staleža, koji će svoje liderstvo zasnovati na obmanjivanju narodnih masa, uz naglasak na obaveznu partijsku lojalnost.

U ovom poglavlju središte pažnje biće usmereno na dvojicu kandidata za narodnog poslanika u istoimenoj komediji (*Narodni poslanik*). Kao idejno polazište za diskusiju poslužiće nam Ransijerova zapažanja o staležima koji postaju vidljivi na političkoj sceni i njihovim predispozicijama za politički uspeh. U poglavlju, takođe, govorićemo i o Džejmsonovoj „Politici utopije”.

Jevrem Prokić i advokat Ivković ilustruju težšnu promenu u oblikovanju dramske strukture, kojom društvena komedija raskida sa praksom istorijske drame. Ta promena se odnosi na situiranje likova u dramski fokus, dok će sama radnja služiti karakterizaciji likova. Međutim, taj prekid sa tradicijom nije bio konačan, tako da i u Nušićevom *Narodnom poslaniku* možemo pratiti sukob javnog i privatnog bića, kao toposa istorijskih drama i likova iz loze Nemanjića (Nestorović 2007: 44)³. Na samom početku drame,

3. Dobar primer jeste drama S. Stefanovića *Smrt Uroša V.* Dramski zaplet je zasnovan na unutrašnjem sukobu junaka (Uroša). Uroševa javna ličnost, kao vladara i naslednika slavnog oca, detronizovana je manjkom ambicija Uroševog privatnog bića (Nestorović 2007: 44).

Nušić kategorizuje Jevrema Prokića, glavnog protagonistu: on je po zanimanju trgovac, a po vokaciji političar. Ovo stanovište zahteva preciznije određenje. Naime, Jevremovo političko angažovanje je strogo vremenski ograničeno i vidljivo samo u predizbornoj kampanji. Ako se osvrnemo na zabrinutost Jevremove supruge Pavke oko Jevremovog političkog angažovanja, možemo potvrditi zapažanja Žaka Ransijera o vidljivosti novih društvenih staleža:

„PAVKA: Ama kako preterujem! Pa eto, otkud ti sad, u ovo doba kući? Gde je sebe podne!

JEVREM: Došao, znaš, da pročitam novine. Stigla, pošta, a u dućanu larma pa ne mogu da čitam.

PAVKA: Eto. Je l' kažem ja! Ostavio dućan da čita novine! Baš pravo da ti kažem, Jevreme, kad dođu ti izbori, a meni čisto smrkne.

JEVREM: Eto ti sad! A šta ima tebi da smrkne?

PAVKA: Tako. Ne mili mi se. Da si ti kao drugi ljudi, da odeš na dan izbora pa da glasaš, 'ajd', 'ajd'! Nego se sav predaš i promeniš, postaneš drugi čovek. Digneš ruke i od dućana i od kuće." (Nušić 1987: 101)

Da bi povećao svoje šanse na predstojećim izborima, Jevrem zanemaruje dućan i svoje porodične obaveze i sav se usredsređuje na novinske članke i načelnikov srdačni pozdrav na ulici. Početak komedije kao da ruši Platonovu koncepciju o tome ko ima vremena i prostora da bude deo vlasti, a koju Ransijer potvrđuje u studiji *Sudbina slika / Podela čulnog* (2003): „Zanatlije, kaže Platon, ne mogu da se bave zajedničkim stvarima zato što nemaju vremena da se posvete bilo čemu osim svome poslu. Ne mogu da budu drugde zato što posao čeka.” (Ransijer 2013: 139) Jevremovo zapostavljanje dućana je signal da je posredi demokratska jednakost svega što se događa na stranicama komedije. Ransijer uočava da kretanje junaka na sceni mora biti autentično zajednici kojoj pripadaju. U tom smislu, Nušićovo poetičko opredeljenje je demokratsko, a jednakost staleža

koji postaju vidljivi na sceni uništiće svu hijerarhiju predstavljanja (Ransijer 2013: 141). Transponovanje Jevrema dučandžije u Jevrema poslaničkog kandidata, potvrđeno je i govornim činom načelnika uz karakterističan pokret:

„JEVREM: Ama ostavi ti, ovo što ja imam da ti kažem mnogo je važnije. Dakle, idem od jutros ja čaršijom...

PAVKA: Baš kad pomenu, a što, boga ti...

JEVREM: Ta ne prekidaj me!... Eto, sad moram opet iz početka. Dakle, idem ja jutros čaršijom, a gospodin načelnik, pa tek meni spusti ruku na rame, pa veli...“ (Nušić 1987: 101)

Živa reč, kako Ransijer navodi, dobija prvenstvo, tako da načelnikovo srdaćno obraćanje trgovcu Jevremu odražava politički poredak u palanačkoj sredini. U toj komunikaciji je posredi „čulna političnost“, koja od svojih početaka pripada pozorištu (Ransijer 2013: 141). Od trenutka načelnikovog gesta⁴, Jevremovo kretanje u fizičkom prostoru komedije postaje haotično, a podsetimo, Ransijer junakovo kretanje na sceni posmatra kao jednu od formi pomoću koje se afirmaše smisao zajednice. Preraspodela prostora, o kojoj Ransijer govori, u *Narodnom poslaniku* vrši Jevrem Prokić, pretvarajući svoju kuću u skupštinsku salu. Preraspodela prostora u komediji implicira i hijerarhiju tema o kojima će se isključivo voditi polemika u porodici Prokića. Ceo svet komedije biva uređen i prilagođen trgovcu, čiji govor postaje ne samo vidljiv na sceni, već teži dominaciji:

„JEVREM: (...) Mogu ja tebi, na primer, da kažem: gospodine Ivkoviću, skupe šljive ove godine. (...) Pa tako možemo da razgovaramo i o orasima i o jarećim kožama. Ali kad treba da progovorimo o politici, kako možemo prijateljski da razgovaramo kad sam ja vlada, a ti opozicija?

4. Spuštanje načelnikove ruke na Jevremovo rame poprima oblike nezvaničnog krunisanja. Ceremoniju krunisanja kraljeva, u jednom delu rituala, čini polaganje mača na oba ramena. Shodno tome, zanimljivo je pratiti Jevremovo ponašanje na sceni posle susreta sa načelnikom. Jevrem ovom činu pridaje izuzetan značaj, a, u kontekstu naših istraživanja, važno je da cela scena ima političkih konotacija.

IVKOVIĆ: Pa mi ne moramo razgovarati o politici.

JEVREM: Pa ne moramo svaki put, al' kad su izbori, kako možeš da ne razgovaraš o politici? O čemu ćeš drugo da razgovaraš kad su izbori?" (Nušić 1987: 105)

Komedija uspostavlja egalitaristički model, po kome trgovac i advokat, kao pripadnici različitih staleža, predstavljaju demokratski uređeni svet. Međutim, ravnoteža se ruši kada u Jevremu postaje vidljiva borba između arhetipa trgovca i političkog kandidata:

„JEVREM (*radoznao i prijatno iznenaden*): Mekšeg?

IVKOVIĆ: Pa da. Onako... savitljivijeg, pogodnijeg.

JEVREM (*razmišlja, ali mu se ogleda zadovoljstvo na licu, on govori više sebi*): Hm! Molim te! A ko bi to mogao biti? (glasno) Šta ti misliš, gospodine Ivkoviću, ko bi od naših bio onako mekan?" (Nušić 1987: 104)

U fikcionalnom svetu komedije *Narodni poslanik* voljom za moć obeležen je trgovac Jevrem Prokić, a uvođenje opozicionog kandidata, iz višeg društvenog staleža (advokata Ivkovića), pojačava Jevremov absurdni položaj. Ako je fikcionalni svet jedini prostor u kome Jevremova kandidatura može biti legitimizovana, onda su Ransijerove tvrdnje o novoj vrsti estetike potvrđene i u Jevremovoj političkoj angažovanosti: „Pitanje fikcije je najpre je pitanje podele mesta. Sa platonovskog stanovišta, pozorišna scena, koja je istovremeno prostor javne aktivnosti i mesto prikazivanja ‘fantazama’, zamućuje podelu identiteta, aktivnosti i prostora.” (Ransijer 2013: 140) Kriza identiteta kod Jevrema nastupa upravo onda kada mu se ukaže prilika da učinkovitim govorom potvrdi pripadnost zajednici. Jevremove fantazije o značaju uživanja narodnog poverenja u komediji analogične su kvantitetu moći. Sa druge strane, imajući u vidu Ransijerova zapažanja o političkom angažovanju nižih društvenih staleža, potrebno je ukazati na prirodu odnosa javnog i privatnog bića junaka koji zauzimaju visoke

društvene pozicije.⁵ Poslanička kandidatura Jevrema fizički slama, tako da izrazita energičnost na početku komedije ima silaznu putanju, a sam kraj komedije je u znaku Jevremovog političkog poraza i duševne patnje: „JEVREM (*ulazi zabrinut, puni mu džepovi novina; čim uđe, daje znak Pavki da ukloni Danicu, a ona da ostane*).” (Nušić 1987: 100) Česta zabrinutost na Jevremovom licu i strah od fenomena vlasti dovodi u pitanje relevantnost političkog uspeha nižih društvenih slojeva, a sam kraj komedije Jevrema vraća na početnu poziciju:

„PAVKA: A **dućan**, Jevreme? – Zar i sad nećeš da se setiš dućana?

JEVREM: Dućana?... I to je istina... (posle izvesne borbe) Daj mi ključ, Pavka!

NAROD: Živeo! Živeo!

IVKOVIĆ: (*pojavljuje se na prozoru, i narod kliče, a muzika mnogo burnije svira; Danica kraj njega; Spira i Spirinica nešto se prepisu, što se ne čuje od muzike i larme, a Jevrem, držeći u jednoj ruci ključ a u drugoj govor, stao uzbudjen i plače*.) (Nušić 1987: 189) [podvukao S. M.]

Kraj komedije relativizuje Ransijerovu tezu o vidljivosti govora novih političkih figura. Ne treba zanemariti činjenicu da u poslednjoj sceni preovlađuju didaskalije. Takve tvrdnje ukazuju na realnu političku moć nižih društvenih slojeva. Imajući u vidu istorijski kontekst komedije i aluzivnu vrednost Jevremovog lika, kao političkog individualiste, glavni protagonist komedije *Narodni*

5. Naime, u istorijskim dramama kraljevi i kneginje, nakon što zauzmu presto, ubrzo osećaju sav teret krune i vladarskih dužnosti. Epilog unutrašnje borbe ogleda se u iznenadnom nastupu ludila, koje često može imati i smrtni ishod. U drami *Jelisaveta knjeginja crnogorska* Đure Jakšića, Jelisaveta, pod pritiskom krune, od moćne vladarke postaje dvorska luda: „JELISAVETA: Jednog pauka moš mi ostavit, koliko samo da me posluša – (...)”

A posle čemo bogme spavati... He! he! he!
KNEZ ĐURĐE: Tebi je, sunce, zlo?” (Jakšić 2005: 261)

poslanik završava kao **politički nihilista**. Politički nihilizam Jevrema Prokića je usko povezan sa Džejmsonovom teorijom o politici utopije: „Kao drugo, dovoljno je teško danas zamisliti bilo kakav radikalni politički program bez koncepta sistemske drugosti, alternativnog društva, koji kao da u životu održava jedino ideja utopije, ma koliko slabo.” (Džejmson 2019: 24) Odnos Beograda, kao simbola državne uprave i političke moći, i Jevremove palanačke sredine, oslikava pravi odnos snaga Nušićevih junaka i vladajućeg političkog režima. Autokratski režim, utopijskom propagandom, nižim staležima stvara osećaj prividne moći:

„**SRETA**: Čekaj... čekaj... drugo: brate si mi moj, kaži ti meni, što će tebi da budeš narodni poslanik kad ti ovde više zarađuješ od sitnih interesa no što će ti dijurina doneti?

JEVREM (zbunjen): Pa... znaš kako je... nije to za zaradu, nego... onako... **narodno poverenje.... počast** i onako kao..." (Nušić 1987: 117) [podvukao S. M.]

Konačno, kakve su političke posledice Jevremovog nihilizma o kome je reč? Između vlasti i opozicije, nihilista (Jevrem), zaslepljen odbranom svog interesa i strahom od pobeđe opozicije, a vođen očajnom indukcijom, ostaje na strani vlasti i u porazu: „**JEVREM**: Što ti je, bože moj, sudbina! Neću ići u Skupštinu kao poslanik al' ču ići **kao skupštinski tast**. (Ivkoviću) Ja ču pisati govore!...” (Nušić 1987: 189) Demokratičnost⁶ izborne pobeđe advokata Ivkovića, takođe, može biti izložena sumnji. Ako u komediji poslaničku poziciju zauzima pripadnik višeg društvenog ranga, onda je posredi narušavanje jednakosti i socijalne pravde, kao etičkih kodeksa zajednice. Osim narušene društvene hijerarhije, za Ivkovićev budući mandat simptomatična je činjenica da u Beograd odlazi sa Jevremom, čija je politička prošlost kompromitujuća: „**JEVREM**: Slušaj ti, ako i kažu za mene da sam švercovao *spiritus*, ja državu nisam oštetio.” (Nušić 1987: 109) Treba naglasiti i Ivkovićevu dobru obaveštenost o političkim previranjima uoči izbora, koja otkriva prirodu njegove političke orijentacije:

„**IVKOVIĆ**: Ama ja čujem da Ilić neće ovom prilikom biti biran.

6. O ovom pitanju govorićemo podrobnije u jednom od sledećih poglavlja rada.

JEVREM: Kako to?

(...)

IVKOVIĆ: **Kažu**, čak, da je načelnik **dobio poverljivo pismo iz Beograda** da nađe kakvog mekšeg kandidata." (Nušić 1987: 104) [podvukao S. M.]

Paradoks leži u činjenici da je član opozicije daleko politički informisaniji od člana vladajuće stranke. Bavljenje politikom za Ivkovića predstavlja svojevrsni imperativ:

„IVKOVIĆ: Da, moram malo do Beograda, zbog izbora. Na dandva samo.

JEVREM (*trgne se*): Zbog izbora, je l'?... Aha, aha! Dakle, misliš zbog izbora u Beograd. Hm, hm! (*maše za ledima rukom Danici da se ukloni iz sobe*)

IVKOVIĆ: **Moraću!**" (Nušić 1987: 103) [podvukao S. M.]

Takve tvrdnje nas još jednom vraćaju na Džeјmonove stavove iznete u studiji *Političko nesvesno* i članku „Politika utopije”:

„Ali kad se okrenemo utopijskim političkim nacrtima i uređenjima koje sam pominjao perspektiva je sasvim anonimna. Građane utopije shvatamo kao statističku populaciju; više nema pojedinaca, a kamoli ikakvog egzistencijalnog 'proživljenog iskustva'. (...) Oni pojačavaju ono što se danas povremeno naziva demokratizacijom ili egalitarijanizmom, a što ja radije zovem plebeizacijom: našu desubjektifikaciju u utopijskom političkom procesu, gubitak duševnih privilegija i duhovne privatne svojine (...)" (Džeјmon 2019: 27–28)

Ako kandidature Jevrema Prokića i advokata Ivkovića posmatramo iz perspektive navedene Džeјmonove utopijske koncepcije sveta, Beograd⁷, kao centar političke moći, ukida svaku realnu subjektivnost u namerama dvojice kandidata. Shodno tome, u komediji je teško odrediti ko pripada jasno profilisanoj opoziciji⁸,

7. Beograd, za junake komedije, predstavlja utopijsko mesto.

8. To određenje je dodatno otežano mešanjem porodičnih i političkih tabora u kući Prokićevih.

a ko je na strani vlasti. Svedoci smo političke konfuzije u komediji koja nastaje usled utopijske centralizacije vlasti. Marginalizovanost lokalnih sredina stavlja Nušićevu palanku u podređeni položaj, tako da se društvo poistovećuje sa elitom na vlasti. Deklarativne proklamacije o socijalnoj pravdi, građanskim pravima, slobodama i jednakostima, u utopijskoj atmosferi,⁹ gube na snazi i ostaju na nivou političke teorije. U takvoj atmosferi, utopijska perspektiva remeti društveni sistem vrednosti i sprečava evoluciju građanske svesti: „GRAĐANIN: Od Sime poreznika. Čuh, pa rekoh, ‘ajde da svratim te da te obradujem. Mi, u ime božje, već pijemo na tvoj račun. JEVREM: Ko pije? GRAĐANIN: Građanstvo.” (Nušić 1987: 182) Poverenje koje Jevrem isprva dobija, ubrzo dobija potpuni obrt: „NAROD: Ua! Ua-a-a-a! Dole! Dole! Dole Prokić! Živeo narodni poslanik Ivković! Živeo Ivković!” (Nušić: 1987: 187)

Džejmsonovu teoriju, o immanentnoj političnosti svakog pojedinca potvrđuje kraj komedije *Narodni poslanik*. Građanstvo je obmanuto, a njihov glas podrške neretko menja recipijenta. Pobeda advokata Ivkovića temelji se na lažnom opozicionom delanju, tako da binarna postavka vlast–opozicija, mehanizmima utopijskog režima, biva delegitimizovana.

9. Oslanjamо se na stavove Džejmsona o utopiji kao immanentnom političkom programu (v. Džejmson...).

LITERATURA

I IZVORI

Nušić 1987: Branislav Nušić, *Izabrane komedije i drame I*, Beograd: Nolit.

II OPŠTA LITERATURA

Jovanović 2005: Slobodan Jovanović, *Portreti*, Beograd: Politika: Narodna knjiga.

Kanic 1991: Feliks Kanic, *Srbija: zemlja i stanovništvo od rimskog doba do kraja XIX veka*, Beograd: Srpska književna zadruga.

Ransijer 2013: Žak Ransijer, *Sudbina slika; Podela čulnog: estetika i politika*, Beograd: Centar za medije i komunikacije, Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum.

Džejmson 2019: Fredrik Džejmson, Politika utopije, *Književna istorija = Književna istorija*. God. 51, br. 167 (2019), str. 23-40.

III POSEBNA LITERATURA

Nestorović 2007: Zorica Nestorović, *Bogovi, carevi i ljudi*, Beograd: Čigoja štampa.

IRENA PUKIĆ – MARPUKINICA

Bila je prva dama koja je sopstvenim životom unijela dah francuskog noblesa u barsku opštinu.

Oko njenog života plele su se razne priče, često oblikovane maštovitošću pripovjedača, tako da je vlastita imenica „Marpukinica“ ušla u opšti sleng Barana, tumačena na različite načine. Taj urbani mit koji je nastao uslijed tajnovitosti osobe o kojoj je riječ i njenog distanciranja od životne kaljuže u koju je upala svojom krivicom, nije ni bio neophodan – život Irene Pukić bio je filmičan sam po sebi.

Priču o Mar-Pukinici prvi je objavio dječji i zavičajni pisac Milenko Ratković u djelu *Tragovi iz prošlosti Bara*, a kako je dolazio do novih saznanja, tako su se i verzije storiye o njenom životu usložnjavale.¹ U ovom eseju se pokušalo dati Ratkovićevim (očito literarnim) pripovijedanjima istoriografsku formu, koliko je to bilo moguće, uz korištenje matičnih knjiga i dokumenata iz nekoliko zemalja.²

Irene Adelaide Zenaide Pisani rođena je 1861. godine, u Šamplitu, u istočnofrancuskom regionu Franš Konte, Burgonja.

Pripadala je čuvenoj familiji koja je došla u Konstantinopolj iz Venecije i vjekovima davalna diplome, nadbiskupe, guvernere, gradsku vlastelu... Otac joj je bio Felix Stephane Antoine Pisani, čuveni francuski naučnik, a majka Nathalie Rey. Felixovi otac i majka su bili Matteo i Adelia Pisani, pri čemu je majčina linija bila posebno bitna za njegovo obrazovanje i edukaciju. Adelia Pisani (Irenina

1. Milenko Ratković, *Tragovi iz prošlosti Bara* (Titograd: Pobjeda, 1988), 107-109; *Šaljive priče* (Bijelo Polje: Pegaz, 2009), 133; zatim Maksim Lutovac u knjizi *Bar, grad feniks* (Bar: Kulturni centar Bar, 2010), 122.

2. Potpunu rekonstrukciju njenog života nije moguće izvršiti uslijed nedostatka dokumenata, ali i činjenice da nije imala živih nasljednika u Baru. Autor eseja je provjeravao i dopunjavao dostupne informacije, kroz podatke genealoških stabala iz Istanbula, Pariza i Moskve, uz prevođenje dokumenata sa francuskog jezika, ali i uz rijetke članke i pominjanja u crnogorskoj periodici te „iz druge ruke“, od živih savremenika koji su bili djeca prije Drugog svjetskog rata i uz pomoć familije Pukić.

baba) je bila, naime, kćer poznatog hemičara Félix de Serresa, koji je načinio prvu analizu blata na poluostrvu Krim i dokazao njegova ljekovita svojstva, što se smatra ključnim događajem za razvoj ljetovališta na ovom mondenskom području.

Irenin otac, Félix Pisani (1831–1920), bio je francuski mineralog i hemičar. Rođen je u Konstantinopolju (Istanbul), gdje je njegov otac, porijeklom Italijan³, radio u ruskoj diplomatskoj službi.

Hemija ga je brzo privukla, vjerojatno po majčinom porijeklu: djed Félix de Serres je napisao preporuku, pa je primljen 1854. u prestižnu školu koju je vodio naučnik Charles Frédéric Gerhardt. Nastavio je život u Francuskoj.

Félix Pisani je najprije vodio privatnu laboratoriju, naslijedivši Emila Koppa na mjestu direktora, a potom otvorio prvu trgovinu minerala u Parizu. Postoje pisani zapisi o prodaji mineraloških primjeraka Félixia Pisanija Britanskom muzeju još 1869. Svoju djelatnost je proširio na paleontologiju, kada je prenio u Muzej Martorell (danas Geološki muzej) u Barseloni 1891. važnu zbirku, koju su opisali naučnici Matthew Grant Baron i Maurice Cossmann.

Pisani je zatim otvorio sopstvenu laboratoriju u Ulici Furstenberg 8 u Parizu, gdje je nastavio eksperimente iz hemije i držao predavanja iz prirodnih nauka. To je mjesto postalo popularno sastajalište lokalnih mineraloga, sve do osnivanja Mineraloškog društva Francuske 1878., sa Pisanijem kao jednim od utemeljitelja. Takođe, bio je dopisni član Geološkog društva Belgije. Svojim znanjem je stekao zavidno bogatstvo, o čemu govori popis brojnih objekata koje je imao u samom centru Pariza, ali i u rodnoj Turskoj.

Njegovo najpoznatije štampano djelo bila je *Elementarna rasprava o mineralogiji*, prvi put objavljena 1875. godine, ponovo izdana i proširena 1883. Autor je i *Praktičnog traktata o kvalitativnoj i kvantitativnoj hemijskoj analizi* iz 1900. Godine 1860. u njegovu čast Gustav Adolph Kenngott nazvao je novootkriveni mineral pisanit.

Felixova kćer jedinica, Irene Pisani, završila je neki od mondenskih liceja u kojem se učilo muzičko obrazovanje i potom se udala za advokata Rolana, nastanivši se u očevom rodnom gradu Istanbulu, u Turskoj.

3. Irenin rano preminuli sin Luigi je dobio ime po „italijanskoj liniji”

Živjeli su u luksuznoj vili, kupljenoj od novca iz Pariza, ali je i njen muž kao advokat zarađivao dovoljno za lagodan život. Shodno praksi tadašnjih bogataša, Irena je priređivala čajanke i prijeme u svome domu za adekvatni staležni sloj carigradskih stanovnika, trošila novac na garderobu i uređivanje, okružena poslugom koja je održavala vilu. Među poslugom je bio i vratar, blagoglagoljivi Marko Pukić, jedan iz obimne plejade Barana što su životnu sreću još od kraja XIX vijeka tražili u glavnom gradu Turske, a koji je sa gazdaricom provodio više vremena no što je uobičajeno.

Kako je u osvajanju ženskih srca sve dozvoljeno, tako je i Marko stvarao koloplet priče o sebi kao bonvivanu koji u svijet nije pošao da zaradi novac, već da se provede i vidi drugačije zemlje od one u kojoj je ponikao. A njegov Bar i Crna Gora, tada u Kraljevini Jugoslaviji, bili su svjetlosnim godinama daleko od slike kakvu je riječima stvarao. Posebna neistina ticala se njegovog navodnog ogromnog imanja koje je porodično nasljeđe i u kome vlada blagostanje, veće nego u Carigradu.

Mlada Irena je naučila Marka da pleše. A ples iza zastrtih prozora obično za udate žene ima drugačiji ishod od dozvoljenog. Kad je advokat Rolan saznao za ljubavnu aferu, izbio je skandal. Irena je pokupila nakit kojeg nije bilo malo, pa se sa Markom Pukićem uputila brodom ka Crnoj Gori. Prepostavlja se da je to bilo 1903. godine.

Tamo je, međutim, čekalo veliko i neprijatno iznenađenje. Na magarcu i pješke su došli do Zaljeva i skromne niske kuće pokrivene slamom. Marko joj je, kažu, objašnjavao da je samo lažima mogao nagovoriti da dođe, a ona je jedino željela da bude uz njega, ma gdje to bilo.

Koliko se zna, Marko Pukić (odnosno Mar-Puka, jer za Šestane važi specifična redukovana patronimija – oni skraćuju lična imena i imena oca u jedinstvenu leksičku formu) je prvi Baranin koji se oženio Francuskinjom i doveo je u tada zabiti kraj.

Milenko Ratković je, oslanjajući se na priče savremenika, opisao u svojoj knjizi prve mjeseca Marka i Irene u Crnoj Gori:

„Njihovu ljubavnu idilu poremetili su strogi crnogorski zakoni, koji nijesu dozvoljavali vanbračnu zajednicu. Čim je stigao, Marka

su žandarmi odveli u zatvor, a njegovu nevjenčanu ženu sproveli na Cetinje, u Francusku ambasadu. Poslije sedam dana, iz Carigrada je u Bar doputovao advokat Rolan. Propitao se gdje je odsjela njegova žena i u kasne večernje sate zakucao na vrata porodice Pukić (...) U kući nije našao ni Marka, ni svoju ženu. Sve je pokupio, pa se sjutradan uputio na Cetinje. Ispričao je francuskom ambasadoru svoje porodične probleme i rekao: 'Ako je moja žena luda, a vjerujem da jeste kad je tako postupila, ja je moram odvesti u naš dom. A ako je sve to svjesno uradila, onda neka ostane'. Irena je odlučno kazala da će ostati (...) Potom je i ona otputovala u Carograd s namjerom da se razvede, ali po katoličkim crkvenim zakonima to nije bilo moguće (...) Sa Markom se vjenčala u pravoslavnoj crkvi i tek onda stekla pravo da živi s njim. Kasnije, nakon smrti prvog muža, ponovo se vjenčala sa Markom u katoličkoj crkvi", pisao je Ratković.

Bajkovita priča, čiji je kraj bio daleko od lijepog, započela je trošenjem novca kojeg je Irena donijela sa sobom, nakon povratka iz Turske. Kupila je kuću u Tombi, moderan namještaj i klavir, prema raspoloživim podacima prvi u Baru, pokušavajući da zadrži bar dio životnih pariških i carigradskih navika, što je često zgražavalо patrijarhalne mještane. Barani, nенавикли na takvo ponašanje, nisu nikada potpuno prihvatalи ženu kojoј su nadjenuli ime po mužu (Mar-Pukinica), iako se ona otvoreno grozila takvog „muškog" svojatanja. Prvih godina, održavala je intenzivne kontakte sa Karađuzovićima, I brišimovićima i Omerbašićima, starim turskim porodicama, sa kojima je govorila na njihovom jeziku. Brzo je, uz muža, naučila i naš.

Svom Marku od novca je otvorila prodavnicu novina i cigareta na komad koju je držao u Starom Baru. Dok je imala, pomagala je tajno barsku sirotinju – jednoj porodici je kupila tele što je za to vrijeme bila velika investicija, drugoj cipele za djecu, trećima odjeću, ali nikad nije odnosila sama, niti je željela da se priča o tome – to je radio neko od Markovih rođaka, kojima je takođe tih prvih godina bila od velike pomoći.

Tragedija je, međutim, brzo uslijedila. S proljeća 1906, u Bar je kod majke došao iz Pariza 22-ogodišnji sin Luiđi, student medicine koga je dobila u braku sa advokatom. Kratkotrajnu radost ubrzo je zamijenio bol: razbolio se od meningitisa i u napadu ludila izvršio

samoubistvo. Sahranjen je 24. novembra 1906. u grobnici na Svetom Viću. U *Glasu Crnogorca*, Irena je dala čitulju u kome se, po običajima, zahvalila dr Josipu Peri koji je pokušao da mu medicinski pomogne, Kati Ćetković koja ga je njegovala u teškoj bolesti, „neprestano bdijući” i opatima Nadbiskupije barske Metodu Radiću i Rodolfu Vinzentinu „koji su ga obilazili i sahranili”.⁴

Marko Pukić nije ženidbom promijenio shvatanja života, pa se i dalje zanimalo za lijepе žene, iako je pravu damu imao kući. Irena je saznala za jednu od afera sa komšinicom, prodala kuću u Tombi i kupila drugu, iza pravoslavne crkve Svetog Nikole na Ambuli, nedaleko od mlinu na rijeci Rikavac. Oprostila je mužu, ali on nikada više nije imao „ono” mjesto u njenom životu – čak bi, kad bi organizovala prijeme i sjedeljke na koje su dolazili velikodostojnjici Barskog društva ili ljudi iz Austrijskog konzulata, Marko bio van porodičnog doma i vraćao se kad bi sve prošlo.

Uvijek je bila besprijeckorno odjevena, pratila je parisku modu i tražila da joj trgovci nabavljaju časopise sa fotografijama najnovijih modela. Nosila je široke, damske šešire, a kad bi išla kroz naselje ili dolje ka Pristanu, čitava bi ulica mirisala od njenih parfema. Ekstravagantna Francuskinja bila je, međutim, više nego često predmet čuđenja i ogovaranja većeg dijela patrijarhalne sredine, nerijetko i prezira. U njihovim glavama bila je maltene gradska luda, jer se nije uklapala u zadate koordinate onoga vremena – Irena Pukić za to nije puno hajala, živjela je sopstveni život kako je željela. I koliko je mogla.

Učeniji, gospodskiji dio Bara, uvažavao je gospodu Irenu. Kad je, decembra 1921. godine, osnovano Žensko dobrovoljno društvo u Baru, izabrana je za jednu od tri odbornice udruženja.⁵ Ukoliko bi nadbiskup Nikola Dobrečić priređivao svečane večere, Ireni Pukić je pripadalo jedno od mjesta na čelu trpeze, pozivali su je na slave, svadbe i druge porodične svečanosti, bila je jedna od zvanica i kad je Mjesni odbor barskog Aero-kluba *Naša krila* organizovao na Velikim livadama (danас dio Sokolane) 28. jula 1935. godine impozantni

4. *Glas Crnogorca*, 01. 12. 1906, 12

5. „Osnovano Žensko dobrovoljno društvo”, *Narodna riječ*, dec 1921, 3

aero-miting, u kome su učestvovali vojni i civilni avioni te hidroavioni sa brodovima Kraljevske mornarice.

Sve do Drugog svjetskog rata davala je časove klavira djeci imućnijih roditelja i prijatelja, a mnoge komšije mlađeg naraštaja učila je francuski jezik, što im je docnije puno pomoglo u školama van Bara, jer je to bio zvanični jezik u čitavoj Evropi.⁶

Irenin muž Marko Pukić umro je 1930. godine.

Kad je došla u pozno životno doba, Irena više nije skidala crninu, živjeći u prostoriji sa malim prozorom okrenutim ka putu, tik uz kuću u kojoj je živio Kosto Zagarčanin sa ženom Mirom i četiri kćeri, koje su vremešnu gospodu uvijek zvale „madam“. Nosila je crne haljine, crni šešir sa velom, krvno oko vrata, crne rukavice i muf u koji je zavlačila ruke i kad nije bilo hladno. Bila je vitalna i držeća starica i tek se u devetoj deceniji života počela podupirati pri hodu damske štapom. Ni u dubokoj starosti nije prestala da troši to malo novca što je imala na parfeme, ruž, pudere i pomade, čitava „psiha“ sa masivnim ogledalom u njenoj kući bila je puna kozmetičkih preparata.

Milenko Ratković se u knjigama sjećao da su tada „objesni dječaci dovikivali podrugljive izraze i praćkama gađali njen šešir, a djevojčice radoznalo posmatrale njenu odjeću, nakarminisane usne, napuderisano lice, brenovanu kosu i išle za njom da bi mirisale parfem“.

Kad je zašla u posljednju deceniju života, nije više izlazila na ulicu, a i živjela je u siromaštvu, gotovo zaboravljena od svih, osim od komšija Zagarčanina koji su brinuli o njoj. Sa muževljevom rođbinom prekinula je odnose nedugo nakon njegove smrti, zbog očitog neslaganja u svjetonazorima i načinu života, jedino je posjećivao đeverov sin Peko, ali i on u godinama. Najvažnije društvo bili su ljudi iz komšiluka, kod kojih je slušala francuske radio-stanice, daleko od domovine.

Umrla je 22. februara 1959, u 98. godini života. Sahranjena je na groblju Sveti Vić, nedaleko od sina.

6. Milenko Ratković u knjizi *Gimnazija u Baru 1921-1996* pominje da je Irena Pukić honorarno predavala nastavu muzike u Barskoj gimnaziji, ali njenog imena nema ni u jednom spisku predavača ove ustanove.

ŽAK DERIDA – ULOGA TEKSTA

„Ne postoji ono izvan-tekstualno.“¹

Tekst kao izvor smisla? Smrt pisca. Raskidanje odnosa *označeno – označitelj*. *Označeno*, ne samo da više ne gospodari i ne upravlja *označiteljem*, već potpuno iščezava. *Označitelj*, oslobođen, ne duguje više ništa onom *označenom*, čak ni svoje ime.

*Sauf le nom*² ne može se tumačiti kao „spasiti ime“, već isključivo kao „iznad imena“, nema milosti prema *logocentričkom diskursu*, a opet, nema ni traga od nasilja... Nasilje ostaje u prošlosti. Rešavamo se te ružne navike *metafizičke tradicije*.³

Može li se tako radikalna promena dogoditi bez borbe i krvi? Šta bi na to rekao Hegelov rob koji se do smrti bori sa svojim gospodarom? Šta bi rekao Marks, koji je inspirisan baš tom pojedinačnom borbom pozivao na kolektivni boj ujedinjenih robova?

Derida ima svoje metode. On se poput hipika igra sa svešću. Njegova je *dekonstrukcija „opijat“* koji svima omogućava da uđu u okvire jedne kolektivne halucinacije. Ta nam halucinacija otkriva koliko smo bili smešni onda kada smo verovali u održivost strogih formi: pojam, reč, značenje, smisao...

Kako bismo to uspeli dočarati, zavirimo u svet gospodina Kvadratića.⁴ Gospodin Kvadratić živi u zemlji *Ravaniji*. U pitanju je svet koji poznaje samo dve dimenzije (dužinu i širinu). Gospodin Kvadratić je, kao što mu samo ime kaže, ono što bismo mi (poznavaoći treće dimenzije) nazivali kvadratom.

1. J. Derrida, *O gramatologiji* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1976), 207, 208.

2. J. Derrida, „Sauf le nom“, u *On the Name* (Stanford, California: Stanford University Press, 1995).

3. Ž. Derida, *Nasilje i metafizika* (Beograd: PlatO, 2001).

4. Edvin A. Abot, *Ravanija* (Beograd: Zlatni zmaj, 2014).

Pored Kvadratića, ovaj univerzum sadrži razna druga bića: trouglove, linije, krugove... Sva ona žive svoje uobičajene i spokojne živote, poznavajući samo dve dimenzije: dužinu i širinu, krećući se „levo“ i „desno“, bez predstave o tome da pravci kao što su „iznad“ i „ispod“ mogu postojati. Unutar svog malog sveta, oni nikada neće moći da saznaju šta je to treća dimenzija (visina).

Sve dok jednom gospodina Kvadratića nije posetilo čudno biće iz sveta koji razlikuje tri dimenzije (dužinu, širinu i visinu). U pitanju je Kugla, koja je gospodina Kvadratića morala povesti na put izvan *sopstvenog sveta*, kako bi mogao sa spoljašnje pozicije sagledati kako zapravo izgleda svet u kom je živeo. Kvadratić i Kugla prodirali su u okvire *transcendencije* i sa dovoljne udaljenosti posmatrali *Ravaniju*.

Gospodin Kvadratić je jedino u prostoru transcendencije, svojim *iskorakom izvan*, mogao da posmatra sve iz nove perspektive, shvativši da ono u šta je do sada verovao, ono što je do sada znao i iskusio, nije i jedino što postoji.

Derida nas poziva na slično putovanje. Međutim, za razliku od ove priče, neće biti nikakvog *iskoraka izvan*, odnosno obećanja da postoji bilo kakva transcendencija, bilo kakva nova dimenzija koja se razlikuje od onih koje već poznajemo.

Poput stanovnika *Ravanije* koji su osuđeni da žive isključivo unutar polja dve dimenzije, mi se krećemo unutar jezika, *diskursa koji je u svojoj suti metafizički*. „Ne postoji ono izvan“, uzaludno je i pokušavati sa bilo kakvom *destrukcijom*, jer jezik je jedini *konstrukt* kojim raspolažemo.

Ako „ne postoji ono izvan“, da li je onda moguće govoriti o poziciji *distance*? Odgovor je prividan paradoks: *unutarnja distanca. Dekonstrukcija* kao put. Ako ne možemo izvršiti *destrukciju jezika kao konstrukta*, onda ćemo ga *de-konstruisati*. Kako bi gospodin Kvadratić mogao promeniti svoju perspektivu unutar sopstvenog sveta, bez mogućnosti *izlaženja izvan*?

On može postati svestan mogućnosti distorzije sopstvenog sveta. Šta ako bi se oblici koje poznaje mogli pojaviti u drugaćijem svetlu? Ko kaže da su oni oduvek imali baš tako strogu i pravilnu

formu? Šta ako je njegov svet nekada bio prepun boja koje su uticale na menjanje doživljaja?

Ko je to, odnosno, šta je to što pojmovima daje i garantuje smisao i značenja? Nekada su pojedine reči značile nešto potpuno drugačije od onoga što zatičemo sada, ali je odsustvo njihove upotrebe učinilo da značenja izblede, poput lika nekog vladara na staroj kovanici.⁵ Značenja se mogu istrošiti, ona mogu biti zamjenjena novim...

Kakvu ulogu u svemu tome ima tekst?

Do sada se, veli Derida, pismo smatralo pasivnim prenosiocem značenja i to *dvostruko udaljenim od izvorišta istine*. Ono označeno: *misao, pojam, ideja...* tražilo je svoj izlaz u *označitelju* (izgovorena reč) i *označitelju označitelja* (pismo – tekst). Kada obavi svoju ulogu *dovodenja u prisustvo onoga logosnog (označenog), označitelj mora iščeznuti*.⁶

Logocentrizam na taj način sužava prostor jezika, naročito jezika u formi pisma – teksta. Derida teži da osloboди pismo od lažnih optužbi da se ono može povezati sa *nasiljem*, kao što će tvrditi Levi Stros, trudeći se da odbrani klimavu tezu o bezazlenosti i izvorne nevinosti naroda koji ne poznaje pismo.⁷

Srž *dekonstrukcije* je u promeni uloge koju pismo ima. Ono više nije pasivni prenosilac smisla, već postaje njegovo izvorište. Tekst može da ima različita značenja za različite ljude, nezavisno od toga šta je njime njegov tvorac (pisac) htio poručiti.

Tekst je moćniji nego što smo mislili, njegovi domašaji su van našeg okvira. On ostaje i posle smrti pisca. Ostaje kao riznica mnogih mogućnosti tumačenja generacijama koje će tek doći.

5. Ž. Derida, „Bela mitologija“ u *Bela mitologija* (Novi Sad: Bratstvo – Jedinstvo, 1990).

6. J. Derrida, *O gramatologiji* (Sarajevo: Veselin Masleša, 1976).

7. Isto.



Republika Srbija
Ministarstvo kulture i informisanja

Pokrajinski sekretarijat za kulturu,
javno informisanje i odnose s
verskim zajednicama



Ovaj broj časopisa *Ulaznica* objavljen je uz pomoć Ministarstva kulture i informisanja Republike Srbije i Pokrajinskog sekretarijata za kulturu, javno informisanje i odnose s verskim zajednicama.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

82+3

ULAZNICA : časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja / glavni urednik Vladimir Arsenić. – God. 1, br. 1 (1967)– . – Zrenjanin : Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”, 1967–. – 24 cm

Pet brojeva godišnje
ISSN 0503-1362

COBISS.SR-ID 9987330

ulaznica

**časopis za kulturu, umetnost i društvena pitanja,
Zrenjanin, god. LVI, decembar 2022.
broj 262**

Izdaje Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”, Zrenjanin. Izlazi pet brojeva godišnje. Cena po jednom primerku 200,00 dinara, godišnja pretplata 1000,00 dinara (za inostranstvo 2000,00 dinara). Pretplatu slati na žiro-račun broj 840-31013845-23 Gradke narodne biblioteke sa naznakom za „ULAZNICU”.

Rukopise slati na adresu: Gradska narodna biblioteka „Žarko Zrenjanin”, Trg slobode 2, 23000 Zrenjanin, otkucane, odnosno odštampane ili u elektronskom obliku, sa naznakom „za ULAZNICU”

Rukopisi se ne vraćaju.

Telefon: +381 23 566 210

e-mail: biblioteka@zrbiblio.rs
zrulaznica@gmail.com
ulaznica@zrbiblio.rs

Tehnička priprema: Vladimir Tot
Štampa: Gradska narodna biblioteka
„Žarko Zrenjanin”
Zrenjanin

2022



ISSN 0503-1362



9 770503 136001

ULAZNICA